

Отримано: 9 березня 2018 р.

Прорецензовано: 13 березня 2018 р.

Прийнято до друку: 19 березня 2018 р.

e-mail: oksana_trumko@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2018-1(69)/2-197-199

Трушко О. М. Інформативні мовленнєві жанри на заняттях з української мови як іноземної. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2018. Вип. 1(69), ч. 2, березень. С. 197–199.

УДК81.161.2'243'42:37.02

Трушко Оксана Михайлівна,
Міжнародний інститут освіти, культури та зв'язків з діаспорою
Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів

ІНФОРМАТИВНІ МОВЛЕННЄВІ ЖАНРИ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

У статті проаналізовано особливості викладання інформативних мовленнєвих жанрів української мови в іноземній аудиторії. З'ясовано мовні засоби реалізації таких мовленнєвих жанрів інформування як повідомлення, згода/незгода, пояснення. Матеріалом для аналізу є посібник з української мови як іноземної «Крок-2».

Ключові слова: українська мова як іноземна, дискурс, інформативні мовленнєві жанри, мовні засоби, «Крок-2».

Трушко Оксана Михайлівна,
Международный институт образования, культуры и связей с диаспорой
Национального университета «Львовская Политехника», г. Львов

ІНФОРМАТИВНІ РЕЧЕВІ ЖАНРИ НА ЗАНЯТТЯХ ПО УКРАЇНСЬКОМУ ЯЗЫКУ КАК ІНОСТРАННОМУ

В статье проанализированы особенности преподавания информативных речевых жанров украинского языка в иноязычной аудитории. Выяснено языковые средства реализации таких речевых жанров информирования: сообщения, согласия/несогласия, объяснения. Материалом для анализа является пособие по украинскому языку как иностранному «Шаг-2».

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, дискурс, информативные речевые жанры, языковые средства, «Шаг-2».

Oksana Trumko,
International Institute of Education, Culture and Diaspora Relations of Lviv Polytechnic National University, Lviv

INFORMATIVE LANGUAGE GENRES IN THE LESSONS FROM THE UKRAINIAN LANGUAGE AS A FOREIGN

The article analyses the peculiarities of the teaching of informative speech genres of the Ukrainian language in the foreign language audience. There are revealed the linguistic means of realization of such information speech genre as the message, agreement/disagreement, explanation. It is established that the speech genre is the category that combines social and linguistic reality. Knowledge about the form of the whole statement, namely, about a certain speech genre, directs the speaker in the process of his speech – determines the types of sentences and their compositional connections. Informative speech acts can be represented using the following models: I inform X about something; I answer question X; I agree/disagree with the statement of X. The linguistic content of these speech genre allows to actively study the grammar and vocabulary of the Ukrainian language. The material for analysis is the manual on the Ukrainian language as a foreign «Step-2».

Key words: Ukrainian as a foreign language, discourse, informative speech genres, language means, «Step-2».

На сучасному етапі розвитку лінгвістичної науки вивчення мови як іноземної постає як процес засвоєння різних типів дискурсів та правил їх побудови, а також уміння створювати та розуміти їх, враховуючи різноманітні ситуації спілкування. Адже ми «з ранку до вечора запитуємо, відповідаємо, сперечаємося, аргументуємо, обіцяємо, хвалимося, сваримо, скаржимося, відмовляємося, когось хвалимо, дякуємо, зв'яємося, докоряємо, робимо зауваження тощо. Водночас, з ранку до вечора намагаємося інтерпретувати те, що нам кажуть інші...» [2, с. 31]. Дискурс об'єднує когнітивні, мовні та позамовні (соціальні, психічні, психологічні тощо) складові спілкування, які залежать від його тематики і мають своїм результатом створення різноманітних мовленнєвих жанрів (далі – МЖ) [3, с. 138].

МЖ – це стійкі тематичні, композиційні і стилістичні типи висловлень з певним тематичним змістом, композиційною структурою, набором фонетичних, лексико-фразеологічних, граматичних, стилістичних засобів й інтенційно-прагматичними особливостями [1, с. 248; 10, с. 433]. Вони присутні у свідомості мовців у вигляді готових зразків (фреймів), що впливають на процес оформлення думки в текст, зокрема вибір слів і речень [4, с. 161], тому «чуючи чуже мовлення, ми вже з перших слів вгадуємо його жанр, певний об'єм (тобто приблизну довжину мовленнєвого цілого), певну композиційну побудову, передбачаємо кінець, тобто з самого початку ми маємо враження мовленнєвого цілого, котре потім лише диференціюється в процесі мовлення» [1, с. 271–272].

Виділяють чотири типи МЖ: а) інформативні (повідомлення, підтвердження, заперечення інформації), б) імперативні (наказ, прохання, порада, заборона), в) оцінні (похвала, схвалення, докір), г) етикетні (привітання, прощання, вибачення) [11, с. 4]. Тип МЖ визначається його мовним оформленням: «саме у процесі вживання в конкретному жанрі мовна одиниця отримує когнітивно-прагматичне навантаження, модальну, аксіологічну, експресивно-стилістичну забарвленість» [8, с. 72].

Мета статті – дослідити особливості викладання інформативних МЖ в іноземній аудиторії. Матеріалом для аналізу є посібник «Крок-2», що призначений для вивчення української мови на рівні В-1.

Інформативні МЖ спрямовані на задоволення інформаційних потреб адресата завдяки передачі адресантом певної сукупності відомостей про світ та стан речей у ньому і відповідальність за їх істинність [5, с. 20]. Для недопущення негативних висновків слухачем щодо мовця інформативні МЖ забезпечують пояснення та уточнення [6, с. 282]. У діалогічному

мовленні вони представлені у вигляді: 1) реплік-стимулів, що розпочинають діалогічний текст за допомогою повідомлення інформації; 2) реплік-реакцій у формі відповідей на поставлені запитання; 3) реплік-реакцій у формі згоди/незгоди з думкою мовця та 4) реплік-реакцій, що забезпечують кооперативність спілкування у формі пояснень, уточнень тощо.

Повідомлення використовуються адресантом для надання нової інформації про стан справ/речей у світі. У підручнику «Крок-2» вони мають форму:

– текстів, що відображають актуальну інформацію («Професії майбутнього», «Чи є у вас залежність від соціальних мереж», «Герой», «Фігурна композиція», «Екологічні наслідки Чорнобиля», «Екологічна проблема»);

– словникових статей («Президент України», «Парламент», «Правосуддя», «Уряд України», «Червона книга», «Асканія-Нова»);

– невеликих повідомлень, що є підґрунтям для вправ («Україна – п'ята у світі за кількістю трудових мігрантів», «Уряд США занепокоєний зменшенням ролі мас-медіа в Україні», «Як правильно пити чай», «Чи знаєте ви, що таке шаровари», «Екологічна казка»).

Розглянемо мовне наповнення одного з текстів: «(1) *Експерти створили рейтинг професій, які будуть найбільш потрібними через найближчі десять років. (2) На думку експертів, через 10 років десятка найбільш популярних професій виглядатиме так: інженери, IT-спеціалісти, спеціалісти з нанотехнологій, спеціалісти з електроніки і біотехнологій, маркетингологи, спеціалісти з сервісу, логісти, екологи, медичні працівники, хіміки. (3) Серед тих, кому важко буде знайти престижну роботу, експерти назвали соціальних працівників, вчених і лікарів державних клінік. (4) Також зменшиться популярність модельєрів, шоу-менеджерів, флористів, веб-дизайнерів, боксерів і пластичних хірургів...*» [9, с. 12].

Типова форма реалізації повідомлення – це розповідне речення, що чітко представлено у цьому тексті. Також синтаксичний рівень організації тексту відображають речення з однорідними членами (2, 3, 4) та складнопідрядні речення (1, 3). Морфологічна організація тексту дозволяє активізувати знання іншомовців про ступені порівняння прикметників (*найбільш потрібними, найближчі*). Також текст забезпечує вивчення лексики – це назви професій (їх етимологія та адаптування до норм української мови) і слова іншомовного походження (*експерт, рейтинг, престижність, клініка, популярність*).

Ще одним способом отримання нових знань адресата про світ є листи: «...*(1) Уся наша родина передає Тобі найціршіші вітання. (2) У нас все по-старому. (3) Тато, як і раніше, працює в туристичній фірмі, недавно почав їздити з екскурсіями до Парижа і Брюсселя. (4) У мами багато роботи – скоро починається новий навчальний рік. (5) До речі, її учні передавали Тобі вітання. (6) Бабуся завжди про тебе згадує, коли готує Твої улюблені вареники з вишнями. (7) В Остапа нове захоплення... (8) Тепер він найкраще у класі знає англійську, але, на жаль, тільки те, що стосується футболу. (9) У мене нічого нового...*» [9, с. 19].

У наведеному прикладі розглянуто особливості побудови розповідних речень (1–9), ступені порівняння прикметників і прислівників (*найціршіші, найкраще*), прислівники (*по-старому, раніше, недавно, скоро, завжди, тільки, тепер*) та особливості виживання вставних слів (*до речі, на жаль*).

Розміщені на сторінках «Крок-2» тексти ділових документів (характеристики, резюме та довідки) також можна зарахувати до інформативних МЖ. Адже, вони містять інформацію про особу, яка інформує про свої ділові та моральні якості, подає відомості про освіту, досвід роботи та досягнення, додаткові навички, зацікавлення. Таким чином, іншомовець отримує знання про особливості ділового стилю української мови та способи самопредставлення. Його мовні знання поповнюються інформацією про канцеляризми, лексику на позначення рис характеру, прикметники, які передають позитивну оцінку, дієслова минулого часу та правила написання великої літери у власних назвах.

Повідомлення нової інформації може реалізуватися у формі **відповідей на запитання**, що забезпечують діалоги, які не тільки моделюють конкретні комунікативні ситуації повідомлення нової інформації, а й спрямовані на засвоєння граматичних норм. Наприклад, вивчаючи особливості організації телефонної розмови, іншомовець повинен визначити хто кому телефонує, поставивши іменники у відповідній відмінковій формі: «*(1) – Відділ (кадри), доброго дня. (2) – Добрий день. Я телефоную щодо (приймю на роботу). Моє прізвище Стецюк, чи є вже наказ про (зарахування)? (3) – Так, хвилинку... Ви ще не подали всіх документів. (4) – Не знаю – я подавав документи відповідно до (списку), який є у Вас на сайті. (5) – Вибачте, але згідно з (нове розпорядження) потрібно ще подати довідку про (доходи). (6) – Я вважаю, що це незаконно. Коли приймає Ваш керівник (відділ)? (7) – З другою до п'ятої. (8) – Тоді я зателефоную пізніше, дякую» [9, с. 102].*

Згода/незгода – це позитивна/негативна відповідь або реакція на думку чи волевиявлення співрозмовника, що вказує на прийняття/неприйняття адресантом поглядів мовця або позначає відповідність/невідповідність сказаного дійсності [7, с. 19].

Інформуючи про способи стверджувальної відповіді на запитання, автори «Крок-2» подають фрагменти розмов: «*(1) – Ти живеш біля пошти? (2) – Так, я живу біля пошти...*» [с. 9], «... *(1) Вона: Любий, ти зміг би для мене дістати зірочку з неба? (2) Він: Звичайно, кохана!...*» [9, с. 81], де згоду передають стверджувальне речення (*я живу біля пошти*) або стверджувальні частки (*так, звичайно*).

Особливості висловлення незгоди в українській мові відображає діалог, який спрямований на засвоєння родового відмінка іменника/займенника: «*(1) – Ви чули, Оксана Більше не кохає (Дмитро)? (2) – Та ви що! (3) – Точно! Навіть не хоче (він) бачити. (3) – Не може бути! Я вчора зустріла їх біля (кінотеатр). (4) – Але ж Оксана не любить (фільми)!...*» [9, с. 80].

Незгода у наведеному фрагменті висловлена непрямо. Це передають окличні речення, виражаючи здивування (2), інформування про можливість виникнення такої ситуації (3) та повідомлення нової інформації про об'єкт розмови (4). Вивчаючи способи висловлення незгоди, можемо обговорити з іншомовцями питання функцій інтонації у мовленні та службові частини мови, зокрема частки.

Ще одним способом представлення згоди/незгоди є запитання до іншомовця. Йому пропонується висловити свою згоду/незгоду з певними твердженнями та обґрунтувати свою позицію («*Дискусія у групі. Чи згодні з цими твердженнями? Прокоментуйте їх. а) Трудова міграція – норма сучасного світу. б) Трудова міграція – причина трансформації традиційної сім'ї. с) Трудова міграція сприяє розвитку економіки» [9, с. 41]*). У підручнику є вправи, що спрямовані на перевірку якості засвоєння нової інформації та моделюють ситуацію згоди/незгоди: «*Які з речень відповідають змісту тексту? Поставте знак +*

у відповідній клітинці. 1) У суспільстві проживають герої. Так □ Ні □; 2) Усі герої – егоїсти. Так □ Ні □; 3) Іменами героїв люди часто називають своїх дітей. Так □ Ні □; 4) Люди, які рятують життя інших, є героями. Так □ Ні □...» [9, с. 71].

Важливе місце серед МЖ інформування посідає **аргументація**. Так, повідомляючи нову інформацію, мовець може уточнювати чи пояснювати її зміст, що покращує її сприйняття адресатом. Наприклад, у темі «Складнопідрядні речення» подано декілька речень, де основну інформацію доповнює додаткова: «Я вивчаю українську мову, тому що хочу працювати в Україні / Я поїду у Францію, щоб вивчати французьку / Я прийду до тебе в гості, коли ти мене запросиш» тощо [9, с. 127].

Отже, саме МЖ виступає тією категорією, яка об'єднує соціальну та мовну реальності. Знання про форму цілого висловлювання, тобто про певний МЖ, спрямовує мовця у процесі його мовлення – визначає типи речень і їх композиційні зв'язки. Інформативні МЖ можна представити за допомогою таких моделей: Я повідомляю Х про щось; Я відповідаю на запитання Х; Я погоджуюся/не погоджуюся з твердженням Х. Їхнє мовне наповнення дозволяє активно вивчати граматику та лексику української мови.

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні особливостей викладання МЖ інформування для наступних рівнів володіння українською мовою як іноземною.

Література:

1. Бахтин М. М. Естетика словесного творчества. Москва : Искусство, 1986. 445 с.
2. Бацевич Ф. С. Вступ до лінгвістичної генології : навчальний посібник. Київ : Академія, 2006. 248 с.
3. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 344 с.
4. Горелов И. Н., Седов К. Ф. Основы психолінгвістики. Москва : Лабиринт, 2001. 304 с.
5. Дегтярьова К. В. Основи теорії мовної комунікації : навчально-методичний посібник. Полтава, 2012. 70 с.
6. Дейк Т. А. ван. Язык. Познание. Коммуникация. Москва : Прогресс, 1989. 312 с.
7. Зербіно А. Д. Специфіка типологізації мовленнєвих актів згоди/незгоди у сучасній англійській мові // Наукові записки [Національного університету «Острозька академія»]. Серія «Філологічна». Острог : Вид-во Нац. ун-ту «Острозька академія». 2011. Вип. 19. С. 18–24.
8. Малікова О. В. Сучасні методи дослідження мовленнєвих жанрів // Мовні і концептуальні картини світу. Вип. 29. 2010. С. 71–76.
9. Палінська О. Крок-2 (рівень В1). Українська мова як іноземна : книга для студента. Львів : Дон Боско, 2014. 160 с.
10. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля, 2010. 844 с.
11. Шмелева Т. В. Речевой жанр: опыт общепилологического осмысления // Collegium. 1995. № 1–2. С. 4–6.